

Шпанковська Н.Г., Котенко Н.О., Білова О.С.

УДК 005.3:005.935

**ВИЗНАЧЕННЯ ЗАДАЧ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА**

Актуальність проблеми. Невизначеність зовнішнього середовища, стала тенденція глобалізації світової економіки та розширення інтеграційних зв'язків суб'єктів господарювання (СГ), вірогідність повторення фінансово-економічних криз та ін., об'єктивно призводять до змінення умов господарської діяльності та ускладнюють управління нею, що в свою чергу підвищує значення та обумовлює необхідність підсилення контролю. Стрімкий розвиток інформаційних технологій надає можливість забезпечити оперативність контрольних заходів. Тому актуальною є проблема визначення задач контролю та створення й удосконалення його інформаційного забезпечення.

Постановка проблеми. Існуючі видання присвячені в основному зовнішньому контролю, головним чином фінансовому. У малочисельних виданнях, де розглядаються питання внутрішньогосподарського контролю, не враховані сучасні загальні та конкретні вимоги до господарської діяльності підприємства та умови їх функціонування. Крім того, в останні роки підвищились вимоги до контролю, передбачені державними Концепціями [1, 2] та Програмами розвитку [3, 4], а саме: підсилення контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, прав та інтересів підприємців; приведення до сучасних вимог системи контролю за якістю товарів у відповідності з світовою практикою; створення системи моніторингу виконання завдань і заходів контролю та ін. Про недосконалість існуючої системи контролю на усіх рівнях управління свідчать факти недотримання суб'єктами господарювання договірної та фінансової дисципліни. Тому важливою проблемою є дослідження контрольної функції управління на промислових підприємствах та її інформаційного забезпечення.

Предмет дослідження – операційна діяльність та її внутрішній контроль. **Об'єктом дослідження** є промислове підприємство. **Методи дослідження:** графоаналітичний, аналіз і синтез, порівняння та ін.

Метою дослідження є удосконалення методичного підходу до визначення задач внутрішньогосподарського контролю. Для її досягнення підлягають вирішенню наступні **задачі:** проаналізовані існуючі підходи до формування задач внутрішньогосподарського контролю, виявлені їх недоліки; обґрунтовано необхідність врахування стадій життєвого циклу і кругообігу виробництва, для яких сформовані задачі контролю; визначені джерела інформації внутрішньогосподарського контролю.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сучасна парадигма міжнародного економічного розвитку формується на основі постіндустріальних цінностей, коли конкурентоспроможність країн визначається їх динамічними перевагами – пріоритетом знань, інновацій та інформації, а не тільки традиційними статичними чинниками, пов'язаними з забезпеченістю виробничими ресурсами [5]. Це стосується і мікроекономічного рівня.

У сучасній світовій економіці прослідковуються дві основні тенденції: з одного боку відбувається інтернаціоналізація економічної діяльності, яка проявляється у злитті, поглинанні суб'єктів господарювання та у зростанні міжнародного переплетіння капіталів, у появі глобальних корпорацій з філіями на усіх континентах; з другого боку – тенденція роз'єднання бізнес-процесів та розвитку малих підприємств.

Інформаційні потреби учасників ринку в таких умовах мають спільні риси й об'єктивні відмінності. Це повинні враховувати служби, що формують і розвивають інформаційні потоки, та суб'єкти господарювання, які спеціалізуються на наданні інформаційних послуг будь-яким учасникам ринкових відносин.

Важливим елементом інформаційного забезпечення стратегічного і поточного планування та аналізу діяльності промислового підприємства є нормативно-правове забезпечення [6, 7] господарської діяльності, Державні концепції [1, 2] і Програми розвитку [3, 4] практика розробки яких в Україні відроджена з адаптацією до ринкових умов.

Для удосконалення процесу розширеного виробництва необхідне його дослідження на усіх стадіях або фазах життєвого циклу підприємства та його продукції (робіт, послуг): на науково-дослідницькій та дослідно-конструкторській або проектній стадіях; під час освоєння виробничого процесу; в період його функціонування та розвитку; врахування можливості тенденції наступного спаду для його попередження. Крім того, доцільне формування інформаційних потоків для розробки та прийняття і впровадження управлінських рішень, спрямованих на удосконалення та оптимізацію операційної (або виробничої) стратегії підприємства за сортаментом, якістю та обсягами виробництва продукції з урахуванням як стадії виробництва, так і стадії розширеного перетворення. Це вимагає формування інформаційних потоків з ринкової кон'юнктури, з вимог реальних і потенційних споживачів до властивостей продукції (робіт, послуг) підприємства-виробника, та до всіх ринкових параметрів (цін, попиту, ступеня його задоволеності, конкурентів та ін.). Моніторинг цих параметрів підприємство-виробник здійснює самостійно або користується платними послугами інформаційних центрів, консалтингових компаній та ін. Слід зазначити, що ці інформаційні потреби промислових підприємств в ринкових параметрах мають сталу тенденцію зростання, як наслідок глобалізації світової економіки та розширення інтеграційних зв'язків і процесів, і вимагають моніторингу.

Достатньо зауважити про важливість інформації на стадії проектування: інвестиційні проекти містять обширну інформацію (інвестиційний проєкт, техніко-економічне обґрунтування, інвестиційний меморандум, бізнес-план, інвестиційну пропозицію, паспорт інвестиційного проєкту, проєкт емісії

цінних паперів) [8]. Перелічена інформація підлягає обов'язковому документальному оформленню для забезпечення захисту її користувачів. У техніко-економічному обґрунтуванні значну роль відіграє інформаційний паспорт, який складається для попереднього ознайомлення потенційних інвесторів і носить рекламний характер. В інформаційному проспекті проекту надаються: коротка характеристика проекту, його переваги, оцінка ринкового потенціалу, основні показники проекту, його ризики та ін. Якщо ця важлива інформація не зацікавила потенційного інвестора, інші розділи інвестиційного проекту він не розглядає і не приймає рішення про фінансування цього інвестиційного проекту.

Під час збору, обробки, перетворення та використання економічна інформація перебуває в безперервному русі та постійно оновлюється з різною періодичністю в залежності від її виду. Ця особливість інформації викликає необхідність формування різноманітних інформаційних потоків (тобто цілеспрямованих рухів інформації) та їх поєднань в багаточисельних комбінаціях. Важливою сучасною проблемою інформаційного забезпечення центрів відповідальності, лінійних і функціональних керівників промислового підприємства є усунення дублювання та зменшення обсягу зайвої інформації для конкретного споживача інформаційного потоку. Раціоналізації інформаційних потоків сприяє використання матричного методу дослідження на стадіях формування та удосконалення інформаційних потоків.

Багато дослідників відмічають відсутність розвинутих інформаційної й організаційної інфраструктур, внаслідок чого склався структурно не збалансований ринок послуг, особливо трансакційних, та їх високі собівартість і ціни. Факторами, що обумовили їх зростання, дослідники вважають: необхідність придбання інформації, програмних продуктів, розробки баз даних, високі ризики [9]; неправильний вибір джерел інформації [10]. Це свідчить про вплив інформаційного забезпечення на показники діяльності суб'єкта господарювання та підвищує вимоги до нього.

Акціонерне товариство повинно передбачати у своїх внутрішніх документах (стандартах, положеннях, інструкціях та ін.) обов'язок посадових осіб та ін. інсайдерів не розголошувати інсайдерську інформацію товариства третім особам та утримуватись від купівлі (продажу) цінних паперів товариства до моменту оприлюднення інсайдерської інформації. Тобто, товариство повинно розробити та запровадити необхідні внутрішні механізми з метою запобігання неправомірному використанню інсайдерської інформації посадовими особами товариства та іншими інсайдерами. Це теж є одним із предметів і внутрішньогосподарського контролю, і зовнішнього контролю.

Інсайдерська інформація – це інформація про емітента цінних паперів, його цінні папери та угоди з ними, яка одночасно є істотною і не є оприлюдненою, та розкриття якої вплине, або може вплинути на ринкову ціну цих цінних паперів [11]. Використання інсайдерської інформації посадовими особами акціонерного товариства та іншими інсайдерами суперечить принципу рівного ставлення до акціонерів, оскільки така практика дає можливість одним особам здійснювати операції з цінними паперами товариства на підставі інформації, яка може вплинути на їх вартість чи розмір доходу за ними, і не є оприлюдненою.

Одним із важливих принципів менеджменту, який розповсюджується і на його функцію внутрішньогосподарський контроль, є врахування стадій життєвого циклу об'єкта дослідження (підприємства) і предмета дослідження (операційної діяльності) та стадій кругообігу виробництва.

Для контролю та аналізу стадій кругообігу ресурсів, товарів і доходів на мікроекономічному рівні виділено наступні стадії або етапи: проектування, постачання, виробництво, збут. Для кожного з них обґрунтовано сукупність задач контрольного процесу, наведений на рисунку 1.

Як видно з рисунку 1, велика кількість і складність контрольних задач обумовлюють їх високу трудомісткість, пов'язану із значним обсягом необхідної інформації, її збором, обробкою, перетворенням та передачею користувачам. Підсумковими є результати господарської діяльності. Узагальнення її результатів здійснюється за допомогою системи основних або оціночних показників діяльності та узагальнених показників. Узагальнені показники діяльності угруповуються за видами діяльності та за структурними підрозділами соціально-економічної системи.

Джерела інформаційного забезпечення внутрішньогосподарського контролю металургійного підприємства:

1. Економічні норми; нормативи; стратегічні та поточні плани підприємства; бізнес-плани; планові завдання (цехам, відділам та ін. підрозділам); міжнародні, державні, галузеві, регіональні та внутрішні стандарти.

2. Оперативна звітність підприємства: змінні рапорти; технічні звіти; паспорти плавок; плавильні журнали; журнал обліку вантажів, що надійшли; лімітно-забірні картки; відомість обліку залишків матеріалів на складі; матеріальний звіт; відомості на виплату грошей; касові книги підприємства за видами валют; виписка банку з руху безготівкових коштів по особовому рахунку; розрахунково-платіжні відомості та ін.

3. Дані первинного і бухгалтерського обліку: журнали та відомості дебетових оборотів за об'єктами обліку та ін.

4. Рішення вищих установ щодо річного звіту підприємства та ревізій, що проводяться для контролю господарської діяльності підприємства.

5. Матеріали науково-методичних, науково-практичних конференцій та нарад; результати соціологічних досліджень та науково-дослідних робіт; періодична та довідкова література; та ін.

6. Листування з постачальниками, споживачами, фінансовими та кредитними органами та іншими контрагентами.

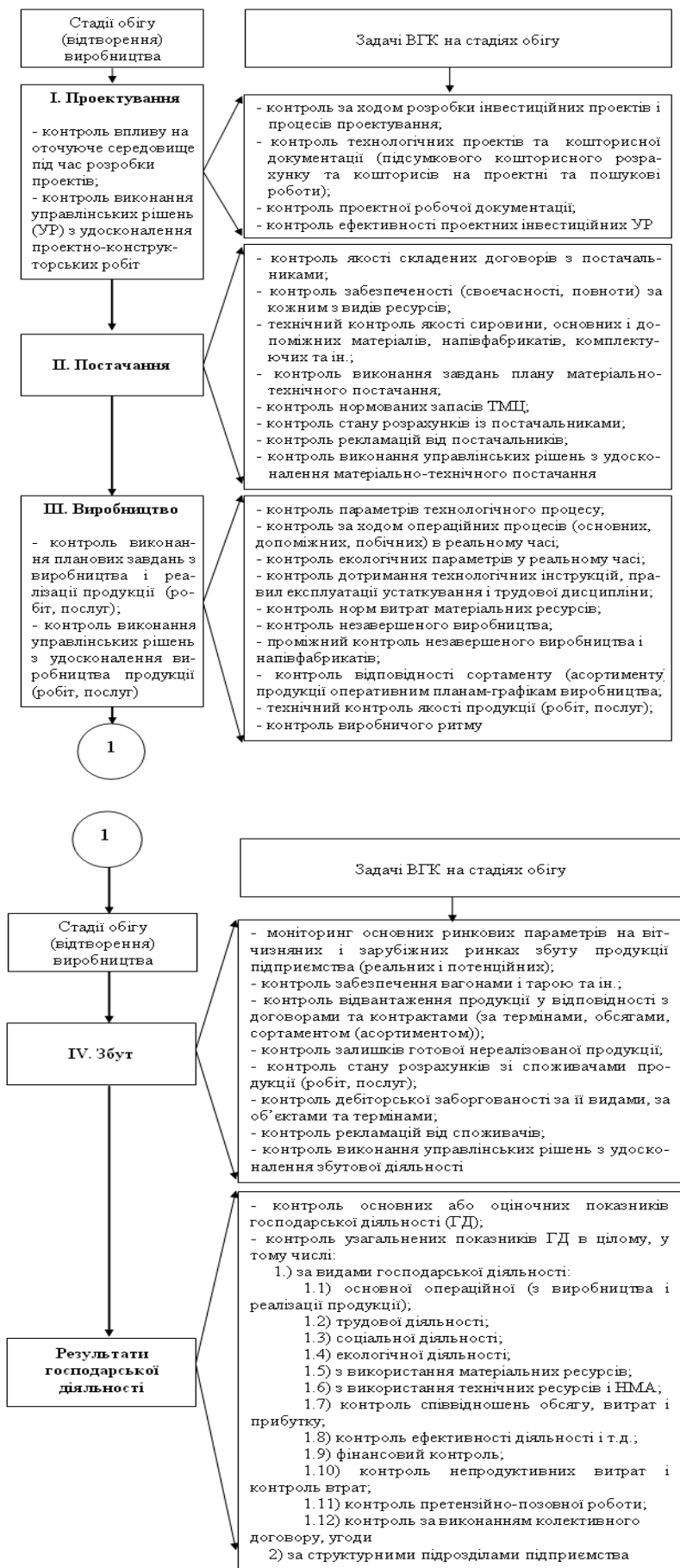

Рис. 1. Внутрішньогосподарський контроль за стадіями відтворення.

7. Акти обстежень вищими та контролюючими органами.
8. Рішення загальних зборів акціонерів і зборів трудових колективів.
9. Фотографії робочого дня виконавців, робочого часу обладнання, виробничого процесу, результати хронометражних і фотохронометражних спостережень, робочі креслення, норми витрат матеріальних, паливних та енергетичних ресурсів та ін.
10. Індикативні ціни.
11. Інтернет-ресурс та ін.

Висновки. Проблема розробки та удосконалення інформаційного забезпечення планування, контролю й аналізу діяльності на макrorівні є актуальною. Для прийняття управлінських рішень в сучасних умовах функціонування промислових підприємств необхідно враховувати значно більшу кількість зовнішніх і внутрішніх факторів, особливо в умовах невизначеності економічної ситуації та ризиків під час фінансових криз. Особливу увагу необхідно приділяти дослідженню факторів, стримуючих подальший розвиток. Для розповсюдження передового досвіду важливе значення мають фактори, які позитивно впливають на оціночні та узагальнені показники діяльності. Але завжди доцільно враховувати галузеві та регіональні особливості та сучасні вимоги до промислового виробництва.

Обґрунтовано комплексний підхід щодо визначення інформаційних потреб і формування й удосконалення інформаційних потоків для прийняття управлінських рішень, спрямованих на досягнення конкурентоспроможності промислового підприємства та його продукції, який враховує стадії їх життєвого циклу та кругообігу виробництва. Концепція життєвого циклу стосується основного елементу соціально-економічної системи – виробничої підсистеми. Усім учасникам ринкових відносин, пов'язаним цим циклом (НДІ та КБ, виробникам засобів праці, їх користувачам – виробникам продукції та ін.) необхідні тісні взаємозв'язки, інформація та обмін нею щодо факторів, які впливають на виробничий потенціал на кожній із стадій його життєвого циклу.

Джерела та література:

1. Концепція Державної цільової програми розвитку інвестиційної діяльності на 2011 – 2015 роки : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://in.ukrproject.gov.ua/index.php?get=564&id=2548#1>
2. Концепція державної програми економіки і соціального розвитку України на 2012 рік, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 березня 2011 року № 219-р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2011>.
3. Постанова КМУ від 02.02.2011р. №389 «Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/389-2011>.
4. Державна цільова науково-технічна програма розвитку та реформування гірничо-металургійного комплексу України, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 07 вересня 2011. № 1020 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1020-2009-%D0%BF>.
5. Економічна теорія : підруч. / за ред. В. М. Тарасевича. – Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2005. – 784 с.
6. Закон України від 08.09.2011р. №3715-VI «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>.
7. Налоговый кодекс Украины // Все о бухгалтерском учете. – 2011. – № 1-3. – 354 с.
8. Ігнашкіна Т. Б. Інноваційно-інвестиційний проект: розробка, документування, фінансування / Т. Б. Ігнашкіна, О. В. Товкань. – Дніпропетровськ : НМетАУ, 2012. – 36 с.
9. Гець В. М. Політична й економічна реформи: питання синхронізації / В. М. Гець // Переходная экономика: методология, теория, политика : сб. науч. трудов. – Днепропетровск : Наука и образование, 2003. – С. 41-59.
10. Шатохин О. Г. Проблема принятия решений в условиях информатизации общества / О. Г. Шатохин // Переходная экономика: методология, теория, политика : сб. науч. трудов. – Днепропетровск : Наука и образование, 2003. – С. 650-654.
11. Принципи корпоративного управління України. – К. : ДКЦПФРУ, 2003. – 37 с.